

GEOORDE FUTEN IN ZUIDOOST-FRYSLÂN IN 1993-1998

Herman Feenstra

Al meer dan tien jaar worden in Zuidoost-Fryslân en het aangrenzende deel van Drenthe broedvogeltellingen van Geoorde futen verricht. In dit artikel worden de gegevens van het Fochteloërveen, de Duurswouderheide en het Diaconieveen nader uitgewerkt. Het artikel heeft eerder gestaan in 'Drentse vogels'.

GBIEDEN

Het onderzoek spitste zich toe op drie gebieden: het Fochteloërveen (1714 ha, de Duurswouderheide (148 ha) en het Diaconieveen (enkele ha).

Het Fochteloërveen is eigendom van Natuurmonumenten en ligt op de grens van Fryslân en Drenthe. Ruim 1500 ha bestaat uit open hoogveen en heide. De rest is water, moeras, bos en grasland. In 1985 werd een 11,5 km lange dijk aangelegd om het water langer vast te houden. Sindsdien zijn flinke plassen ontstaan. Nog steeds worden dammen aangelegd en sloten dichtgegooid om het waterpeil vast en hoog te houden.

De Duurswouderheide ligt nabij Waskemeer en Bakkeveen, aan de rand van de gemeentes Opsterland en Ooststellingwerf. Het gebied telt zes vennen. De rest bestaat uit licht tot sterk vergraste heide; het wordt omsloten door bos. Ook hier zijn ingrepen gedaan om de waterstand te verhogen.

Het Diaconieveen ligt in de buurt van Nijeberkoop. Het is een met veen dichtgegroeide pingoruïne, en wordt omsloten door een smalle strook bos. Naast het open water overheerst de pitrusvegetatie langs de rand van het gebied.

WERKWIJZE

In het Fochteloërveen werden de zeldzame en schaarse broedvogels volgens de SOVON-methode geïnventariseerd (van Dijk & Hustings 1996). In 1992-96 werden elk jaar zes complete rondes door het gebied gelopen, voornamelijk in de vroege ochtend. De Duurswouderheide is op alle soorten gekarteerd volgens de BMP-methode (van Dijk 1996). In 1993-96 werden elk jaar acht tot elf complete rondes afgelegd, voornamelijk 's ochtends vroeg. Het Diaconieveen werd in de periode 1993-96 ieder jaar één tot tweemaal in de broedtijd bezocht.

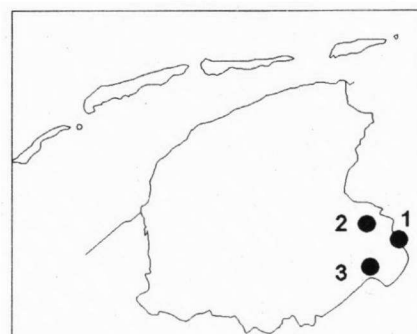
Het inventariseren van Geoorde futen is vrij gemakkelijk. Vennen en plassen

werden rondgelopen. Per kwart van de ronde werd gekeken naar het aanwezige aantal Geoorde futen. Wanneer er meerdere paren aanwezig zijn, komen geleidelijk steeds meer paren uit de oevervegetatie tevoorschijn en bewegen zich naar het centrum van het ven. Na driekwart ronde te hebben afgelegd, zijn alle Geoorde futen normaliter middenop het ven te vinden. Het is zaak rustig in dekking te gaan zitten; het getelde maximum gedeeld door twee geeft dan een goed beeld van het aantal aanwezige paren. Al spoedig worden de gestrekte kopjes ingetrokken en koersen de vogels voorzichtig richting nest. Omdat ze gevoelig zijn voor verstoring is het uiteraard niet de bedoeling deze methode op dezelfde dag te herhalen.

De kuikens zitten meestal op de rug van één van de ouders; de andere ouder verzamelt al duikend voedsel. Aan de houding van een volwassen Geoorde fuut is te zien of er kuikens onder de vleugels zitten. De vogel ziet er wat bolvormig uit en houdt de vleugels iets omhoog. Met wat geduld is te

op de rug, onder andere bij gevaar.

AANTALSVERLOOP

Figuur 1. Ligging van de onderzoeksgebieden: 1 = Fochteloërveen, 2 = Duurswouderheide, 3 = Diaconieveen.

De bekende broedplaatsen in Zuidoost-Fryslân zijn Fochteloërveen, Duurswouderheide en Diaconieveen. De aantallen vertonen een vrij sterke schommeling van jaar op jaar, het

Geoorde futen met klein kuiken op de rug en halfwas jong - foto Herman Feenstra

zien dat er één of meerdere jongen onder de vleugels zitten. Als de kuikens enkele weken oud zijn, gaan ze de ouders trouw volgen, wanneer deze aan het foerageren is. Ook deze grote kuikens kruipen geregeld bij de ouders

sterkst op het Fochteloërveen (tabel 1). Uit de gegevens blijkt niet, dat een afname in het ene gebied gepaard gaat met een toename in het andere gebied.

In de periode 1982-92 werden, opge-

teld voor de drie gebieden, minimaal 14 (in 1985, en geheel afwezig in Fochteloërveen) en maximaal 34 paren (in 1990) vastgesteld (Feenstra 1993).

AANKOMST

De vogels werden telkenmale eerder op de Duurswouderheide dan op het Fochteloërveen waargenomen. De eerste waarnemingen op het 'Veen' in de periode 1993-98 vielen respectievelijk op 3 april, 14 april, 2 april, 20 april, 30 april en 18 april. Op de Duurswouderheide was dat achtereenvolgens 23 maart (al zeven vogels), 26 maart (twee vogels), 17 maart, 29 maart, 29 maart (drie vogels) en 26 maart. Direct na aankomst kan het aantal vogels snel toenemen.

BROEDBIOLOGIE

Zodra Geoorde futen op de broedplaats zijn gearriveerd, beginnen ze te baltsen. Dit blijft tot eind juli het geval. In 1995 werden op de Duurswouderheide op 8 juni drie nesten met elk drie eieren en één nest met twee eieren gevonden. De nesten lagen enkele meters tot tien meter uit elkaar. Hoewel het in eerste instantie vrij eenvoudig leek de op de half vergane pollen Pijpestrootje liggende nesten te bereiken, viel dat behoorlijk tegen omdat het water tot ruim boven de knieën reikte. Op 4 juli werden minimaal acht kuikens waargenomen; een vijfde, pas gevonden, nest werd niet bezocht. Op 17 juli werden acht flinke jongen en twee iets kleinere aangetroffen. In 1998 werd op de Duurswouderheide in een kolonie Kokmeeuwen één nest met twee eieren, vier nesten met drie eieren, één nest met vier eieren en een vervolglees van twee eieren gevonden. Van de 20 eieren verdwenen er zeven in de eifase. Eind mei en begin juni werden vier paren met kleintjes gezien. Op 7 juni werden drie paren met in totaal zes jongen gezien. Uiteindelijk bleven er maar vier grote kuikens over (laatste bezoek op 11 juli).

Parren met drie jonkies werden weinig opgemerkt, en dan nog alleen als de jongen hooguit enkele weken oud waren. In een later stadium werden zelden meer dan één of twee jongen per paar gezien; dit duidt op sterfte. In de andere gebieden was dit beeld niet anders, zodat de gegevens zijn opgeteld (Tabel 2). Gemiddeld over de jaren werd bij 43% van de paren op de

Jaar	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Diaconieveen	2	2	2	2	2	4
Fochteloërveen	5	2	5	9	4	11
Duurswouderheide	14	15	12	12	8	12
Totaal	21	19	19	23	14	27

Tabel 1. Aantal broedparen van de Geoorde fuut op het Diaconieveen, het Fochteloërveen en de Duurswouderheide in Zuidoost-Fryslân in 1993-98.

Aantal jongen	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1	3	7	4	-	2	6
2	3	4	7	-	3	3
3	-	1	1	-	3	3

Tabel 2. Aantal halfwas jongen per paar op het Fochteloërveen (N=5), Diaconieveen (N=7) en Duurswouderheide (N=38) in 1993-98. In 1996 werden geen jongen geboren.

Duurswouderheide één of meer jongen gezien. Ouders met jongen werden uitsluitend waargenomen in de periode 4 juni tot en met 29 juli.

In de loop van juli werden steeds minder volwassen vogels waargenomen. Als er geen jongen worden geboren, zoals in 1996, verlaten de ouders het broedgebied vroegtijdig; zo werden er op 7 juli 1996 nog maar zeven vogels gezien.

AANWEZIGHEID VAN KOKMEEUWEN

Geoorde futen werden in het onderzoeksgebied vaak in kokmeeuwkolonies aangetroffen. Op deze regel waren slechts twee uitzonderingen; alle overige paren broedden in los kolonieverband van twee tot vijf nesten bij

Legsel van Geoorde fuut, met één ei al uit. Foto Herman Feenstra

Kokmeeuwen. Nesten van Geoorde futen werden tot enkele decimeters van kokmeeuwnesten gevonden. Het leek erop dat Geoorde futen hun

broedseizoen afstemden op dat van de Kokmeeuwen. Zo werden eind juni 1994 vlak bij elkaar op de Duurswouderheide drie nesten met eieren gevonden op een ven zonder Kokmeeuwen. De Geoorde futen in een kokmeeuwenkolonie hadden toen half juni al jongen. Een vergelijkbaar geval betrof een paar met kleine jongen buiten de kokmeeuwenkolonie, vastgesteld op 13 juni 1998. De jongen van Geoorde futen in de naastgelegen kokmeeuwenkolonie waren één tot twee weken ouder.

Op het Fochteloërveen werden in 1992 nog vele tientallen jonge Kokmeeuwen gezien, zo ook vijf paren Geoorde fuut met jongen. In de periode 1993-97 deed de Kokmeeuw het er, bij lagere waterpeilen, veel slechter en werden jaarlijks hooguit enkele tot een tiental jongen waargenomen. De Geoorde Fuut werd in die periode slechts één keer met een jong gezien (1994). In 1998 was het waterpeil wederom vrij hoog en vestigden zich opnieuw Kokmeeuwen. Tussen de honderden kokmeeuwnesten werden drie nesten van de Geoorde fuut aangetroffen. Beide soorten broedden succesvol; van de Kokmeeuwen werden honderden jongen geboren, van de Geoorde fuut werden vier paren met jongen gezien.

DISCUSSIE

De aankomst in de broedgebieden, die normaliter tussen eind maart en half april valt (van Dijk & van Os

1982), wordt vertraagd na koude en strenge winters, zoals na 1995/96 en 1996/97. Opvallend is verder dat de vogels op de Duurswouderheide altijd eerder arriveren (17-29 maart) dan die op het Fochteloërveen (2-30 april). Het zou interessant zijn te weten hoe dat komt: geschiktheid als broedgebied, aan- of afwezigheid van Kokmeeuwen, traditie?

De aanwezigheid van Kokmeeuwen is van groot belang voor vestiging en broedsucces van Geoorde futen. De fuutjes profiteren van de waakzame Kokmeeuwen, en verlaten schielijk hun nest bij het horen van de alarmroep. De eileg van de Geoorde futen is gekoppeld aan de broedcyclus van de Kokmeeuwen (del Hoyo *o.a.* 1992),

iets wat ook in Zuidoost-Fryslân werd geconstateerd. De afhankelijkheid van Kokmeeuwen bleek onmiddellijk toen deze soort drastisch in aantal terugliep (van den Brink *o. a.* 1996) en een steeds slechter broedsucces te zien gaf. Toen in 1996 op Fochteloërveen en Duurswouderheide onder droge omstandigheden geen jonge Kokmeeuwen groot werden, bleef ook de Geoorde fuut geheel zonder jongen! Verdroging maakt de broedplaatsen onveilig, waardoor zowel meeuwen als futen weg blijven. De opleving in 1998 was daarom niet geheel onverwacht, gezien de overvloedige regenval en de vernatting van eerder droogstaande broedgebieden.

KORTE SAMENVATTING

Drie belangrijke broedplaatsen van Geoorde futen in ZO-Fryslân, te weten Duurswouderheide, Fochteloërveen en Diaconieveen, telden jaarlijks 14-27 paren. De meeste paren broedden in kolonies van Kokmeeuwen. Was dat niet het geval, dan begonnen de Geoorde futen later met de eileg. In droge jaren verdwenen de meeste Kokmeeuwen en was hun broedsucces gering. Dit had een duidelijk negatief effect op Geoorde futen (in 1996 was er zelfs helemaal geen jongenaanwas).

LITERATUUR

- van den Brink H., van Dijk A., van Os B. & Venema P. 1996. Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
van Dijk A.J. & van Os B.L.J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen
Feenstra H. 1993. De Geoorde Fuut in ZO-Friesland. *Vanellus* 46: 83-86.
del Hoyo J., Elliott A. & Sargatal J. (eds.) 1992. Handbook of the Birds of the World, Volume I. Lynx Edicions, Barcelona.

H. Feenstra, Fochteloërveen 10, 8428 RR Fochteloo.